

DARVAS JÓZSEFRE EMLÉKEZÜNK

Hatvanegy esztendő t élhetett, küzdhetett és alkothatott a XX. századi magyar irodalom és közélet kiváló egyénisége, *Darvas József*. Életútja, írói erejének, szemléletének fejlődése a népért, az őt elindító agrárszegényekért küzdő, kimagasló tehetségű alkotó pályáját mutatja. Irodalomtörténetünkben, közélettörténetünkben elfoglalt helyét, könyveinek, politikus és inspiráló-segítő szerepének, bölcs kiegyensúlyozottságának, igazságkereső realitásának a jelentőségét, előreívő szerepét és súlyát ma még csak részben, hézagosan tudjuk megítélni. Azok közé tartozott, akik a harmincas évektől fogva magukévá tették a marxizmus-leninizmust a maga teljességében, a valóság vizsgálatában, a humanista életszemléletben, az áldozatvállalásban. Műveinek hitelét, aranyfedezetét életpályájának töretlen ívű eszmeisége mellett a személyesen szerzett, sokszor vívódások nyomán született, s a legmélyebb gyökerekből táplálkozó tapasztalatok adják.

1912—1973

Darvas Józsefet az ország népével együtt gyászolja a honismereti mozgalom is. Egyre izmosodó mozgalmunk eszmei töltése, célkitűzése, értelme ugyanazokat a tartalmi jegyeket viseli, mint Darvas József életműve. Darvas, mint az irodalmi szociográfia kiemelkedő művelője, könyveinek szemléletével, a társadalomleírás módszerével, a legjellemzőbb vonások kiemelésével közvetlenül is megtermékenyítette a honismereti munkát. Első regénye, a *Fekete kenyér* (1934), az orosházi agrárszektárok lakta Rákóczi-telep életének megdöbbentő rajza: a nyomor, a nincstelenség, mélységéről, irgalmatlan pusztításáról, az elnyomó rend kíméletlenségéről kevesen adtak ilyen bátor, változtatást követelő képet akkoriban. Ez a hangütés, amely a népből jött és a népért szóló író nagy visszhangot kiváltó bemutatkozása volt, Darvas egész munkásságának alaphangja maradt. A későbbiekben jelentősen mélyült regényeinek, riportjainak művészi ereje, s méginkább erősödött azok szociográfiai hitele, pontossága. Az orosházi béreslegények egy esztendejét — javarészt közvetlen családi élmények alapján — *Vizkeresztől Szilveszterig*, a faluvégi szegénység nehézségeit *Máról holnapra* címen feltáró kötetek életanyagát, helyszíneit, személyeit s főképpen a regényekben visszaadott életviszonyok, a társadalmi és a családi „légkör” valóságát ma is összegyűjtheti bárki a hajdani proletárnegyed ötven-hatvanéves lakóitól. Darvas talán több írói szuverenitással írta regényeit, mint más kortársai, többet alakított a közvetlen élményanyagból, mint mások, nyíltabban vállalta az általánosítást is, de lényegében a művészi eszközök használata közben sem lépett ki a megismert proletár világból.

A honismeret munkásai számára ma is, ezután is szociográfiai alkotásai nyújtják a legközvetlenebb példát és tanulságot. A *legnagyobb magyar falu* (1937), Orosháza marxista alapállású társadalomrajza, széleskörű helytörténeti és helyleíró ismer-

retek segítségével készült. A mindössze 25 éves Darvas, az álláshoz nem jutott s csak írásból élő tanító, biztos ítéletet tudott mondani a mezőváros életének minden területéről.

Egy parasztsalád története című kötete (1938) az agrárproletár-élet tényeinek átfogó rendszerezése és az életút-típusok megállapítása mellett eredeti forrásfel-tárássra, hiteles történeti bázisra épült. Könyvének első feléhez hónapokat kutatott Orosháza azóta jórészt elpusztult régi levéltári anyagában, visszaemlékezéseket gyűjtött az agrárszocialista mozgalom résztvevőitől, kritikusan felmérte az addig meg-jelent helytörténeti irodalmat. Az Egy parasztsalád története így kitűnő kézikönyv Orosháza históriájához. Mégsem tekinthető csupán helytörténeti munkának: Darvas célja az volt, hogy egy parasztsalád — nemrég 97 évesen elhunyt édesanyja famí-liája — sorsában, egy település múltjában megtalálja és felmutassa a szegényparaszt-ság történeti útját, a Horthy-rendszer kiáltó társadalmi ellentéteit, a kétkezi mun-kások nehéz életét. A kötetet így is fogadta a haladó, baloldali Magyarországnak. Erős történeti megalapozottsága, a helyi hagyomány és a társadalomformáló mondanivaló összekapcsolása miatt itt kell szólnunk a *Harangos kút* című regényéről, amely az 1863. évi rettentő alföldi aszály idején játszódik. Szólhatnánk még általában is Darvas mély történeti vonzódásáról, ennek termékeiről: *A törökverőtől kezdve, a Város az ingoványon* nemzeti önmérlegelésén át a *Zrínyi* és a *Hunyadi* drámáig.

Darvas József életművéről írva gyakran előfordul, hogy szociográfiai alkotásai-nak sorát lényegében befejezettnek vélik a felszabadulás előtt megjelent kötetekkel. Igaz, s szomorú igazság, hogy 1945 után ilyen irányú terveiből kevés valósult meg. Sokféle elfoglaltsága nem engedett elég időt arra, hogy hosszadalmas anyaggyűjtés-sel foglalkozzék. Vonzotta a drámaírás és a film. Mindnyájan tudjuk azonban, mi-lyen nagy áldozatkészséggel, segítő kézzel indította el az irodalmi szociográfia újjá-születését, személyes tekintélyével védve meg a támadásoktól. Ilyen értelemben is emlékezetes visszhangot vert *A térképen nem található* című drámája. *A Magyar-ország felfedezése* sorjázó kötetei az ő szervező-segítő munkájáról tanúskodnak.

Bárhogy is szerette volna megírni — mint többször is nyilatkozott róla — a legnagyobb magyar falu életének szocialista átalakulását, ezt nem engedte meg számára a sors. Hogy mennyire foglalkoztatta a téma, annak több bizonyossága is van: A legnagyobb magyar falu és az Egy parasztsalád története 1957-es újraki-adásához (*Tiszántúl* c. kötet) írt terjedelmes *Előszó és pótlás*-ban saját pályájának, a népi írók mozgalmához való viszonyának áttekintése és kritikus mérlegelése után összegezte az 1946-ban várossá lett Orosháza 1937 utáni történetét. Az 1965-ben meg-jelent *Orosháza története és néprajza* című nagyszabású monográfia munkálatainak elindítását — már mint a szülőváros országgyűlési képviselője is — kezdettől fogva támogatta. A monográfia számára megírta (*Orosházi változások* címen másutt is közzétette) szülővárosa felszabadulás utáni fejlődését és gondjait, elsősorban most is az egész országnak szóló tanulságokat keresve. A Magyar Televízió sorozatában *Szülőföldem, Orosháza* címen mutatta be az elindító tájat, őszintén, önmagával is szembenézve.

Darvas József egyetemes érvényű, irodalmunk élvonalába tartozó munkásságá-ból a honismereti mozgalom, a helytörténeti kutató munka szemszögéből fontos né-hány meghatározó mozzanatot emeltünk ki csupán. Hirtelen távozása számunkra is fájdalmas veszteség. Életművének szellemét, törekvéseit a magunk eszközeivel to-vábbvisszük, könyveit naponta forgatva közkinccsé tesszük, kultúránk maradandó értékének tekintjük.

Szabó Ferenc